

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Kolekcja podręczników szkolnych z księgozbioru Ludwika Brożka

Author: Katarzyna Wojtek

Citation style: Wojtek Katarzyna. (2018). Kolekcja podręczników szkolnych z księgozbioru Ludwika Brożka. W: M. Kycler, D. Pawelec, B. Warząchowska (red.), „Kolekcje w zbiorach bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” (S. 386-403). Katowice : Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Kolekcja podręczników szkolnych z księgozbioru Ludwika Brożka

Przed czterdziestu laty zmarł Ludwik Brożek, znany śląski bibliofil i bibliotekarz a część jego księgozbioru zakupił Uniwersytet Śląski w Katowicach. Zakup był możliwy dzięki wsparciu finansowemu, którego udzieliła Huta im. J. Buczka w Sosnowcu. Początkowo księgozbiór trafił do Biblioteki Instytutu Filologii Polskiej UŚ w Sosnowcu, by w 1991 roku przenieść się wraz z Wydziałem Filologicznym do Katowic. W tym czasie zbiór został przekazany do Biblioteki Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej¹.

W 2007 roku biblioteki funkcjonujące w strukturze Wydziału połączyły się tworząc Bibliotekę Wydziału Filologicznego w Katowicach i wreszcie po latach rozpoczęto prace nad uporządkowaniem i skatalogowaniem księgozbioru. Do 2016 roku w pełni opracowana została jedynie część związana z szeroko pojętym bibliotekoznawstwem, edytorstwem, prasoznawstwem i bibliografią. W miarę możliwości wciąż trwają prace nad udostępnieniem kolejnych części księgozbioru.

Kolekcjoner i jego księgozbiór

Ludwik Brożek urodził się 25 sierpnia 1907 roku w Karwinie, a zmarł 7 czerwca 1976 roku w Cieszynie. Pracował jako nauczyciel i bibliotekarz, a także prowadził prace bibliograficzne oraz opublikował wiele tekstów publicystycznych.

Posiadał on bardzo szerokie zainteresowania. Całe życie poświęcił pracom bibliograficznym ze szczególnym naciskiem na tematykę śląską. Nazywany był „śląskim Estreicherem”, gdyż tak jak jego wielki poprzednik dążył do zebrania informacji o całym piśmiennictwie polskim, tak Broż-

¹ J. MIĘKINA-PINDUR: *Ludwik Brożek „Śląski Estreicher”*. Sylwetka bibliologa, bibliofila i regionalisty. Katowice 2001, s. 48.

kowi zależało na udokumentowaniu polskości Śląska i jego historycznej i kulturowej przynależności do Polski.

Miłość do książek wyniósł najprawdopodobniej z domu. Brożek zbierał w zasadzie wszystko, co budziło jego zainteresowanie, niezależnie od faktycznej wartości. Najwięcej w księgozbiorze znalazło się silesiaków, ale równie dużo jest pozycji z literatury pięknej, historii, sztuki. W zbiorach odnaleźć można także publikacje z zakresu polityki, przemysłu, biologii oraz wielu innych dziedzin. Ciekawa jest również kolekcja podręczników, a także słowników oraz biografii i pamiętników. Zachował się niemały zbiór czasopism i kalendarzy.

Nie wiadomo jaka była pełna zawartość biblioteki, gdyż nie prowadził on katalogu swoich zbiorów. Pod koniec życia bibliofila księgozbiór liczył około 30 tysięcy woluminów. Należy pamiętać, że Uniwersytet Śląski w Katowicach zakupił jedynie część księgozbioru podczas gdy reszta pozostała w rękach rodziny.

Oprócz książki zainteresowania naukowe Brożka skoncentrowane były na folklorze, któremu m.in. poświęcił pracę doktorską *Folklor cieszyński i jego odbicie w regionalnej kulturze i literaturze Śląska Cieszyńskiego*².

Ludwika Brożka interesował również człowiek. Sporo uwagi poświęcił ludziom pochodzącym ze Śląska lub w jakiś sposób z nim związanym czego efektem są prace biograficzne i opracowania pamiętnikarskie, np. *Wspomnienia Cieszyńskaków*³.

Był członkiem licznych towarzystw naukowych m.in. Polskiego Towarzystwa Historycznego, Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza, Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W 1969 roku uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych na Uniwersytecie Wrocławskim. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1957), Złotą Odznaką „Zasłużony dla Rozwoju Województwa Katowickiego” oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski⁴.

Nie można zapomnieć, że Brożek żył w bardzo burzliwym okresie historii naszej ojczyzny co też miało niemały wpływ na wielkość i kształt kolekcji. W czasie drugiej wojny światowej padł prawie cały jego księgozbiór. Było to prawie dwa i pół tysiąca książek, które Niemcy wywieźli do papierni, a część kolekcji uległa zniszczeniu w wilgotnej piwnicy, gdzie została ukryta przed okupantem⁵.

² Zob. *Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Wykaz doktoratów i habilitacji za lata 1945–1990*. http://www.archiw.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/2017/01/WF_1945_1990.pdf [dostęp: 15.03.2017].

³ *Wspomnienia Cieszyńskaków*. Zebrał i oprac. L. BROŻEK. Warszawa 1964.

⁴ *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury*. Słownik biobibliograficzny. Oprac. J. CZACHOWSKA, A. SZALAGAN. T. 1: A–B. Warszawa 1994, s. 294–296.

⁵ Szerzej na ten temat J. MIĘKINA-PINDUR: *Ludwik Brożek „Śląski Estreicher”...*

Kolekcja Brożka w Bibliotece Wydziału Filologicznego w Katowicach – jej rodzaj, wielkość i stan zachowania

Kolekcja podręczników szkolnych w księgozbiornie Ludwika Brożka liczy 124 pozycje. Najstarszy wolumin pochodzi z 1856 roku i są to wydane w Warszawie *Zasady geometryi*. Z kolei najnowsza pozycja wydana została w 1976 roku w Warszawie – *Język polski dla klasy IV. Ćwiczenia gramatyczne i stylistyczne* opracowana przez Annę Kowalczewską i Zofię Mórąwską.

Najwięcej, bo aż 88 książek pochodzi z dwudziestolecia międzywojennego, drugą pod względem liczebności grupę stanowią podręczniki powojenne – 29 sztuk. Z lat 1900–1918 Brożek zgromadził dziewięć podręczników. Najbardziej interesujące wydają się podręczniki XIX-wieczne, jest ich zaledwie osiem.

Kolekcja nie zawiera ani jednego podręcznika z okresu drugiej wojny światowej. Zachowały się natomiast trzy pozycje wydane w 1939 roku, opublikowane tuż przed wybuchem wojny. Są to podręczniki do nauki języka polskiego. Dwa z nich *Z pracy ducha* i *Światło w chacie* wydało lwowskie Ossolineum a trzeci *Ogniwa* ukazał się nakładem Książnicy – Atlas.

Język polski

Ludwik Brożek zebrał 62 podręczniki do nauki języka polskiego. Są to zarówno elementarze do nauki czytania jak i czytanki dla poszczególnych klas oraz podręczniki do nauki gramatyki. Podręcznik do nauki języka polskiego jako jedyny jest odbiciem czasów, w których powstał, dostarcza wiedzy o życiu codziennym, rodzinie, społeczeństwie, polityce i świecie wartości epoki⁶.

Najstarsza książka pochodzi z 1860 roku i jest to *Polsko-niemiecka książka do czytania dla katolickich szkół elementarnych* autorstwa Jana Bełzy i Antoniego Cygana. Byli to doświadczeni pedagodzy z seminarium nauczycielskiego w Głogówku. Część tekstu napisana została w języku polskim (A. Cygan), a część w języku niemieckim (J. Bełza). Książka składa się z elementarza i czytanki⁷. Był to nowoczesny, jak na tamte czasy podręcznik, uwzględniający specyficzne potrzeby uczniów w szkołach zaboru pruskiego. Rozpoczyna się materiałami do nauki liter oraz zawiera krótkie teksty przeznaczone dla osób uczących się czytać.

Należy pamiętać, że w tamtym okresie Polski nie było na mapie świata, a tym samym nauka mowy ojczystej napotykała duże przeszkody. W „Katoliku” z 1872 roku apelowano: „Ty zaś ludu górnośląski poddaj się konieczności. W szkole niech dzieci twe uczą się po niemiecku...

⁶ Z. POMIRSKA: *Wychowanie ideologiczne w dawnych podręcznikach do języka polskiego*. „Język, Szkoła, Religia” 2012, nr 1, s. 119.

⁷ J. MADEJA: *Elementarze i nauka elementarna czytania i pisania na Śląsku w wiekach XIX i XX (1848–1930)*. T. 2. Katowice 1965, s. 70.

Ale w domu za to, gdzie rozporządzenie pana ministra nie ma mocy, ucz dzieci twoje czytać, pisać, śpiewać i modlić się po polsku. W domu wszystko polskim być powinno. Niech dzieci twoje czytają na katechizmie polskim, na elementarzach polskich”⁸.

W odpowiedzi na taką agitację powstało wiele wydawnictw dla osób kształcących się samodzielnie, jak chociażby *Poradnik dla samouków* pod redakcją Piotra Chmielowskiego, Ludwika Krzywickiego i Adama Mahrburga z 1899 roku.

Z analizy miejsc wydania poszczególnych podręczników wynika, że dominującymi ośrodkami wydawniczymi były Lwów i Warszawa.

Podręczniki z lat 20. i 30. XX wieku wydane zostały w większości przez wydawnictwa państwowe takie jak Wydawnictwo Książek Szkolnych Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych oraz prywatne jak Książnica – Atlas.

W roku 1945 w Warszawie powstały Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, zorganizowane przez zespół dawnych pracowników Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych i Ossolineum. Wydawnictwo to w pierwszych latach po wojnie praktycznie zmonopolizowało rynek wydawniczy podręczników⁹.

W zbiorze znajdują się też cztery *Czytanki śląskie dla klas V–VII* wydane w latach 1959–1961. Były one zatwierdzone przez Ministerstwo Oświaty jako materiały pomocnicze do języka polskiego w szkołach ówczesnych województw: katowickiego, opolskiego i wrocławskiego. Zawierają teksty o Śląsku i Ślązakach, a napisane zostały przez autorów związanych ze Śląskiem takich jak np. Gustaw Morcinek, Kazimierz Gołba, Wilhelm Szewczyk, Juliusz Ligoń czy Zofia Kossak.

Matematyka

Zbiór książek matematycznych liczy tylko siedem pozycji wydanych przed drugą wojną światową. Najstarszy z podręczników pochodzi z 1856 roku i są to *Zasady geometrii* autorstwa francuskiego matematyka Clairaut, w tłumaczeniu Stanisława Przysiańskiego. Ciekawe jest uzasadnienie wydania tej książki:

[...] mając do czynienia z uczniami klas niższych, gdzie właśnie rozpoczyna się geometrya, wypada ze względu na korzyść większości uczniów ułatwiać o ile można zrozumienie prawd oderwanych, poświęcić formy przejęte historycznie i niby wyłącznie właściwe tej nauce dla sposobów nauczania przystępniejszych do ich wieku i pojęcia. Powodowana temi względa-

⁸ J. MADEJA: *Elementarze i nauka elementarna czytania...*, s. 78–79.

⁹ A. BROMBERG: *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944–1964*. Warszawa 1966, s. 213.

mi Władza Edukacyjna we Francji, postanowiła zmienić sposób wykładu zasad geometrii, polecając [...] wziąć za podstawę nauczania po liceach dzieło napisane przez znakomitego Clairaut, w którym nauka początków téj umiejętności otrząśniętą została z tego mnóstwa wyrazów nie przyczyniających się wcale do jasności dowodzeń, z téj formy dogmatycznej w jaką przywdziano prawdy trafiające bezpośrednio do pojęcia młodzieży, a przytém odznaczającego się jasnym wykładem i takim uporządkowaniem podań... Wychodząc z tych samych zasad, a nadto wsparty na pomyślnych wypadkach zyskanych w kraju niezaprzeczenie przodkującym pod względem naukowym, Kurator Okręgu Naukowego Warszawskiego Rzeczywisty Radca Stanu Muchanów, wybrał dzieło Clairaut'a za podręczne do wykładu geometrii po szkołach Okręgu Warszawskiego; a po otrzymaném na to przyzwoleniu Ministra Wychowania Publicznego, polecił jego przetłumaczenie na język polski¹⁰.

Imponujący tytuł nosi podręcznik z 1859 roku *Algebra, decyzją Wielmożnego Ministra Oświecenia Narodowego przepisana do użytku w szkołach okręgu naukowego warszawskiego, i nakładem tego okręgu wydana. Cz. 1 na klasę IV obejmująca wiadomości wstępne: dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie ilości algebraicznych. Wykład równań stopnia pierwszego z jedną lub więcej niewiadomemi; wykład nierówności i rozdział dodatkowy z zagadnieniami dla wprawy*¹¹. Patrząc tylko na tytuł można pomyśleć, że będzie to potężne dzieło, a w rzeczywistości książeczka ma zaledwie 114 stron i jest niedużego formatu.

Historia

Niezwykłe burzliwa historia Polski znalazła odbicie w podręcznikach do nauki tego przedmiotu. W wielu przypadkach można doszukać się w nich prób fałszowania wydarzeń z przeszłości, selektywnego wyboru bohaterów w zależności od panującego ustroju, gdyż były one nośnikiem ideologii władz.

W kolekcji znalazło się 27 podręczników do historii. Podobnie jak w przypadku książek do języka polskiego dużą rolę w ich wydawaniu odegrały lwowskie Książnica – Atlas i Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Pojawia się również kilka książek wydanych przez Gebethnera i Spółkę. W kolekcji znalazły się kolejne (piąte i szóste) wydania ich podręczników co może świadczyć, że

¹⁰ Zachowano pisownię oryginalną.

¹¹ F. BENEVENI: *Algebra, decyzją Wielmożnego Ministra Oświecenia Narodowego przepisana do użytku w szkołach okręgu naukowego warszawskiego, i nakładem tego okręgu wydana. Cz. 1 na klasę IV obejmująca wiadomości wstępne: dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie ilości algebraicznych. Wykład równań stopnia pierwszego z jedną lub więcej niewiadomemi. Wykład nierówności i rozdział dodatkowy z zagadnieniami dla wprawy*. Warszawa 1859.

opublikowane przez nich pozycje cieszyły się popularnością wśród nauczycieli. Na mapie wydawnictw wyraźnie pojawił się Cieszyn jako ośrodek wydawniczy. Aż pięć pozycji pochodzi z cieszyńskich firm: „Wzajemna Pomoc” Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Drukarni Pawła Mitreği, Księgarni Kresy, Drukarni Towarzystwa Domu Narodowego, Drukarni „Dziedzictwa”.

Ciekawostkę stanowi podręcznik *Dzieje Czechosłowacji dla niższych klas polskich szkół średnich* ze szczególnym uwzględnieniem dziejów Śląska i stosunków czesko-polskich wydany w 1926 roku w Pradze.

Geografia

W posiadaniu Brożka znalazły się cztery podręczniki do geografii, w tym jeden najbardziej znanego w tamtym czasie geografa Eugeniusza Romera. Jest to wydanie czwarte *Geografii dla klasy pierwszej szkół średnich* z 1919 roku. Zaznaczyć należy, że wydanie pierwsze tego podręcznika ukazało się w 1904 roku.

Romer opracował nowy typ podręcznika zawierającego minimum wiedzy faktograficznej, a wiele powiązanych ze sobą treściowo i metodycznie ilustracji i pytań. Miało to na celu wspieranie samodzielnego dochodzenia do wiedzy¹². Przykładem takiego podręcznika była wspomniana wcześniej *Geografia...*, zawierająca zestawy pytań i ćwiczeń do samodzielnego rozwiązywania przez ucznia pod kierunkiem nauczyciela.

W dwudziestoleciu międzywojennym bardzo cenionym autorem podręczników był geograf Stanisław Karczewski, który napisał m.in. *Geografię Polski dla I klasy gimnazjalnej*. Z kolei Maksymilian Heilpern wydał bogato ilustrowany poradnik dla samouków *O ziemi, słońcu, księżycu, gwiazdach i innych ciałach niebieskich, czyli O budowie świata, jego początku i końcu*.

Najnowszy podręcznik z zakresu geografii pochodzi z 1946 roku. Jest to *Geografia dla liceum pedagogicznego i szkół ogólnokształcących* autorstwa Mariana Gotkiewicza, Janiny Klimaszewskiej oraz Romana Reinfuss, która ukazała się w Katowicach nakładem Związku Nauczycielstwa Polskiego Okręgu Śląskiego.

Muzyka

W kolekcji znalazło się 16 śpiewników szkolnych. Szczególną popularnością cieszyły się śpiewniki cieszyńskich muzyków Andrzeja Hławiczki i jego syna Karola. Śpiewniki wydawane były nie tylko w polskich miastach takich jak Katowice, Cieszyn czy Warszawa, ale także w Wiedniu, Pradze i Berlinie. Prawie każdy śpiewnik zawiera pieśni religijne.

¹² J. RODOŚ: *Rozwój polskiej dydaktyki geografii na tle myśli pedagogicznej XX wieku*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio B” Vol. 54, 1999, s. 316.

Co ciekawe, książkę *Melodye do śpiewnika polskiego* z 1909 roku rozpoczyna pieśń *Boże coś Polskę* po czym następuje *Mazurek Dąbrowskiego*. Pokazuje to wyraźnie, że pomimo braku Polski na mapie ludzie wciąż wierzyli w jej odrodzenie.

Z kolei w *Śpiewniku szkolnym* autorstwa Andrzeja Hławiczki z 1914 roku wydanym w Wiedniu pojawiają się takie pieśni jak: *Moja Austria*, *Pieśń o Cesarzu*, *Modlitwa za Cesarza*. Zawiera on również piosenki sławiące Polskę: *Kraj ojczysty*, *Wisła*, *Nasza śląska ziemia miła*, *Pieśń Ślązaka*. Włączenie do śpiewnika pieśni o tematyce śląskiej wynika z pochodzenia ich autora, który w ten sposób zaakcentował przywiązanie do regionu.

Śpiewnik dla klasy VI i VII adresowany do młodzieży polskiej i czeskiej wydano w Pradze w 1955 roku. Oprócz polskiego hymnu zawiera on również hymn czechosłowacki i radziecki, a także Międzynarodówkę. Nie mogło oczywiście zabraknąć pieśni o Stalinie. We wstępie zwrócono uwagę na bliskość bratnich narodów – polskiego i czeskiego, znaczenie pieśni ludowych w kształtowaniu się twórczości narodowej oraz podkreślono, że piosenki socjalistyczne śpiewane przez młodzież pokazują radość z „sumiennie wykonywanej pracy społecznej”.

Pomimo narzucanych odgórnie zaleceń nauczyciele często przemycali też piosenki nie akceptowane przez władze, co w sposób zabawny ilustruje przykład nauczyciela Edwarda Turowskiego, który wspominał „Kiedyś, pamiętam, uczyłem dzieci z *Krakowskiego Śpiewnika Kościelnego* i zobaczyłem przez okno, że przyjechał na wizytację Pasternak. Śpiewnik był dość gruby. Nie sposób było go gdzieś ukryć, więc czym prędzej wyrzuciłem śpiewnik przez okno. Nie wolno nam było używać innych podręczników niż te, na które mieliśmy zezwolenie”¹³.

Varia

W kolekcji znalazły się jeszcze dwa podręczniki do nauki chemii autorstwa Bronisława Duchowicza wydane we Lwowie oraz trzy powojenne podręczniki do łaciny opracowane przez Stanisława Skimina. Zbiór zamykają dwa wydane w 1924 roku podręczniki do biologii. Tematyka przyrodnicza ujęta została również w *Poradniku dla samouków. Cz. 1: Matematyka, nauki przyrodnicze* z 1901 roku.

Poradniki

Szczególną uwagę należy zwrócić na poradniki dla samouków wydane dzięki subwencji Kasy Mianowskiego, która była największą polską instytucją wspierającą badania i wydawnictwa naukowe w zaborze rosyjskim¹⁴.

¹³ *Szkoły polskie na Warmii 1929–1939. Przegląd wspomnień*. Oprac. R. MARCHWIŃSKI. Olsztyn 1970, s. 106.

¹⁴ *Historia*. W: Kasa im. Józefa Mianowskiego. Fundacja Popierania Nauki. http://www.mianowski.waw.pl/?page_id=9&lang=pl [dostęp: 22.09.2016].

Poradniki dla samouków to szereg podręczników wydanych w kilku cyklach w latach 1898–1932. Poradniki opublikowane zostały przez Aleksandra Heficha i Stanisława Michalskiego. Omawiały one dzieje poszczególnych dyscyplin naukowych, każdy temat uzupełniony był szczegółowymi wskazówkami bibliograficznymi. W poradnikach znalazły się teksty takich autorów jak: Wiktor Biernacki, Samuel Dickstein, Zygmunt Janiszewski, Jan Łukasiewicz, Waław Nałkowski, Marian Smoluchowski¹⁵.

W kolekcji Brożka znalazły się dwa poradniki: *Poradnik dla samouków. Cz. 1: Matematyka, nauki przyrodnicze* z 1901 roku i *Poradnik dla samouków. Cz. 2: Nauki filologiczne. Nauki historyczne* z 1899 roku.

W wielu podręcznikach z lat 30. XX wieku odnaleźć można znaczki na rzecz Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych. Mają one dwojaką formę. W niektórych przypadkach jest to tradycyjny znaczek wklejony na stronie tytułowej lub tylko wydrukowana informacja, że „cena wraz ze znaczkiem na Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych wynosi...”.

Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych powstało w 1933 roku, jego powołanie spowodowane było trudną sytuacją polskich szkół. Celem było gromadzenie środków finansowych, które później miały być przeznaczone na nieoprocentowane pożyczki dla gmin na budowę szkół. Jednym ze sposobów pozyskiwania pieniędzy na działalność była współpraca z wydawcami i księgarzami, którzy zgodzili się od każdej książki przeznaczyć 10 groszy na budowę szkół. Zachęcano do kupowania tylko książek ze znaczkami:

Do Rodziców i Młodzieży!

Wydawcy podręczników szkolnych i księgarze zgodzili się od każdej książki szkolnej, wydanej zarówno w latach uprzednich, jak i w roku bieżącym, złożyć na rzecz budowy szkół powszechnych 10 gr. Ceny książki przez to nie podniosą się. Na każdym podręczniku winien być nalepiony znaczek z napisem: Złóż grosz na Towarzystwo Popierania Budowy Szkół Powszechnych. Kupujcie podręczniki szkolne wyłącznie ze znaczkami! Książek bez znaczków nie przyjmujcie!

Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych.
Komitet Okręgowy w Poznaniu.

Kurator O.S. Poznańskiego: (–) Dr. M. Pollak¹⁶.

¹⁵ *Poradnik dla samouków*. W: *Polska klasyfikacja naukowa i techniczna w sieci*. <http://hint.org.pl/hid=A5037> [dostęp: 22.09.2016].

¹⁶ *W sprawie zawiązania Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Ludowych*. W: *Dziennik Urzędowy*.

Dobry stan zachowania książek w kolekcji Brożka pozwala przypuszczać, iż większość z podręczników nigdy nie była używana przez uczniów. W przypadku wszystkich egzemplarzy można mówić o zażółceniu papieru, co w drukach z XIX i XX wieku nie zaskakuje. Większość podręczników wydano w miękkiej oprawie i stąd liczne uszkodzenia narożników i grzbietów książek. Niezależnie czy blok książki był szyty, czy klejony pozostają one w całości.

W twardej oprawie wydanych zostało niewiele podręczników, ale właśnie one przetrwały w bardzo dobrym stanie. Część egzemplarzy została oprawiona najprawdopodobniej przez Ludwika Brożka, gdyż takie same oprawy powtarzają się w całym zakupionym po jego śmierci księgozbiornie.

Zasięg chronologiczny kolekcji wynosi 120 lat, a kolekcja obejmuje 124 pozycje co jednoznacznie świadczy o tym, że jest to tylko mała reprezentacja podręczników używanych przez polskich uczniów w latach 1856–1976. Lata te obfitowały w wiele ważnych wydarzeń, zwłaszcza pod względem gospodarczym i społecznym, które zapisały się na kartach historii Polski. Zabory, okupacja czy okres PRL-u mocno osłabiły kraj pod względem gospodarczym, a także zahamowały rozwój kulturalny, oświatowy i naukowy. Miało to swe odbicie na rynku wydawniczym, gdzie polskie wydawnictwa były likwidowane, a polskie książki podlegały ostrej cenzurze. Biorąc pod uwagę wszystkie problemy wydawnicze zebranie takiej kolekcji było dużym osiągnięciem.

Zaledwie powierzchowna analiza pozwala zauważyć, że zmieniały się zasady pisowni i gramatyki w języku polskim, zasady typograficzne, programy nauczania, itd. Jednym z nielicznych elementów wspólnych dla wszystkich tych podręczników jest język polski, w którym wszystkie zostały napisane. Tylko *Polsko-niemiecka książka do czytania dla katolickich szkół elementarnych*¹⁷ jest częściowo w języku niemieckim.

Kolekcja jest bogatym źródłem tematów do badań nad rozwojem języka, obrazowania świata i wydarzeń historycznych, rozwojem myśli pedagogicznej, działaniem cenzury i wielu innych.

Trudno wyobrazić sobie edukację szkolną bez podręczników, kształtują one wiedzę uczniów, ale również ją systematyzują. Dzisiaj wiedzę o świecie można pozyskiwać z różnych źródeł, chociażby z internetu, ale dawniej podręczniki były jedynym źródłem wiedzy.

dowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego. <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/plain-content?id=219010> [dostęp: 22.09.2016].

¹⁷ J. BESTA, A. CYGAN: *Polsko-niemiecka książka do czytania dla katolickich szkół elementarnych*. Głogówek 1860.

Bibliografia

- BENEVENI F.: *Algebra, decyzją Wielmożnego Ministra Oświecenia Narodowego przepisana do użytku w szkołach okręgu naukowego warszawskiego, i nakładem tego okręgu wydana. Cz. 1 na klasę IV obejmująca wiadomości wstępne: dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie ilości algebraicznych. Wykład równań stopnia pierwszego z jedną lub więcej niewiadomymi. Wykład nierówności i rozdział dodatkowy z zagadnieniami dla wprawy.* Warszawa 1859.
- BESTA J., CYGAN A.: *Polsko-niemiecka książka do czytania dla katolickich szkół elementarnych.* Głogówek 1860.
- BROMBERG A.: *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944–1964.* Warszawa 1966.
- Historia.* W: Kasa im. Józefa Mianowskiego. Fundacja Popierania Nauki. http://www.mianowski.waw.pl/?-page_id=9&lang=pl [dostęp: 22.09.2016].
- MADEJA J.: *Elementarze i nauka elementarna czytania i pisania na Śląsku w wiekach XIX i XX (1848–1930).* T. 2. Katowice 1965.
- MIĘKINA-PINDUR J.: *Ludwik Brożek „Śląski Estreicher”. Sylwetka bibliologa, bibliofila i regionalisty.* Katowice 2001.
- POMIRSKA Z.: *Wychowanie ideologiczne w dawnych podręcznikach do języka polskiego.* „Język, Szkoła, Religia” 2012, nr 1.
- Poradnik dla samouków.* W: *Polska klasyfikacja naukowa i techniczna w sieci.* <http://hint.org.pl/hid=A5037> [dostęp: 22.09.2016].
- RODZOŃ J.: *Rozwój polskiej dydaktyki geografii na tle myśli pedagogicznej XX wieku.* „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio B” Vol. 54, 1999.
- Szkoły polskie na Warmii 1929–1939. Przegląd wspomnień.* Oprac. R. MARCHWIŃSKI. Olsztyn 1970.
- Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Wykaz doktoratów i habilitacji za lata 1945–1990.* http://www.archiw.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/2017/01/WF_1945_1990.pdf [dostęp: 15.03.2017].
- Wspomnienia Cieszyńiaków.* Zebrał i oprac. L. BROŻEK. Warszawa 1964.
- Współcześni polscy pisarze i badacze literatury.* Słownik biobibliograficzny. Oprac. J. CZACHOWSKA, A. SZĄŁAGAN. T. 1: A–B. Warszawa 1994.
- W sprawie zawiązania Towarzystw Popierania Budowy Publicznych Szkół Ludowych.* W: *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego.* <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/plain-content?id=219010> [dostęp: 22.09.2016].

Streszczenie

W latach 1977–1979 Uniwersytet Śląski zakupił część księgozbioru zmarłego w 1976 roku śląskiego bibliofila i kolekcjonera Ludwika Brożka. W zbiorze znalazła się ciekawa kolekcja podręczników szkolnych z lat 1856–1965. W księgozbiorze znalazły się podręczniki do języka polskiego, matematyki, historii, geografii, muzyki, chemii, biologii i łaciny. W artykule dokonano charakterystyki tej kolekcji, szczególną uwagę zwrócono na wydawców i miejsce wydania książek.

Słowa kluczowe:

Ludwik Brożek, kolekcja, podręczniki

Summary

Collection of school books from Ludwik Brożek's library

Between 1977 and 1979 University of Silesia purchased a part of library belonged to Silesian bibliophile and collector Ludwik Brożek (died in 1976). His library contains an interesting collection of school books from 1856 to 1965. The collection includes: Polish language, mathematics, history, geography, music, chemistry, biology and Latin language school books. The article presents the characteristic of this collection, particularly focusing on publishers and places of publication.

Keywords:

Ludwik Brożek, collection, school books

ANEKS

Podręczniki w układzie przedmiotowo-chronologicznym

Język polski

Polsko-niemiecka książka do czytania dla katolickich szkół elementarnych / Jan Besta, Antoni Cygan, Głogówek: Nakładem Henryka Handla, 1860.

Książka do czytania dla wyższych oddziałów szkół ludowych / Jan Śliwka, Cieszyn: Czcionkami Karola Prochaski, 1870.

Książka do czytania dla wyższych oddziałów szkół ludowych / Jan Śliwka, Cieszyn: Nakładem H. Feitzingera, 1875.

Poradnik dla samouków. Cz. II: Nauki filologiczne. Nauki historyczne / pod red. Piotra Chmielowskiego, Ludwika Krzywickiego i Adama Mahrburga, Warszawa: Wydawnictwo Aleksandra Heflicha i Stanisława Michalskiego, 1899.

Historja literatury polskiej: podręcznik dla nauczycieli i młodzieży szkół średnich. T. 1: Od początków do końca XVIII w.: wypisy, rozbiory i wnioski / Maria Dynowska, Warszawa: nakł. Gebethnera i Wolffa, [1921].

Czytanka dla szkół ludowych. Cz. 1: elementarz / Jan Glajcar, Czeski Cieszyn: Komitet Książkowy, 1922.

Zwizły podręcznik historii literatury polskiej / Konstanty Wojciechowski, Lwów: Nakładem Księgarni St. Köhlera, 1922.

Gramatyka języka polskiego dla szkół powszechnych i średnich / Oprac. Ignacy Stein i Roman Zawiliński, Wyd. 4, Warszawa: Wydaw. M. Arcta, 1923.

- Elementarz* / Karol Buzek, Jerzy Kubisz, Cieszyn: Nakładem Księgarni Kresy, 1924.
- Naszej młodzieży książka do czytania dla szkół ludowych stopień II (dla 4 i 5 roku szkolnego)* / Franciszek Vondracek, Jan Matula, Jan Szczuka, Praga: Państwowe Wydawnictwo, 1925.
- Czytanka dla szkół ludowych. Cz. 1: elementarz* / Jan Glajcar, Praga: Państwowe Wydawnictwo, 1925.
- Język polski podręcznik do nauki o języku ojczystym (dla klasy V (II) gimnazjalnej). Cz. 1: Znaczenie i życie wyrazów* / Zenon Klemensiewicz, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1926.
- Druga książka do czytania. Czytanki po elementarzu* / Antoni Snowacki, Wyd. 2, Wrocław–Opole: Nakładem Księgarni Priebatscha, 1926.
- Życie polskie: wypisy dla klasy IV i V szkoły średniej z reprodukcjami obrazów A. Grottgera, J. Kossaka, J. Matejki* / Kazimierz Wóycicki, Wyd. 2, Warszawa: nakł. Gebethnera i Wolffa, 1926.
- Gramatyka języka polskiego* / Emanuel Krzoska, Wyd. 2, Zaborze: Nakładem księdza Emanuela Krzoski, Czcionkami K. Miarki w Mikołowie, [1927].
- Wypisy polskie. Cz. 3: dla 2 klasy polskich szkół wydziałowych* / Karol Berger, Frysztat: Nakładem księgarni Tofila Firuta, 1928.
- Śląsk: drugi zeszyt regionalny czytanek polskich* / Stanisław Tync, Józef Gołąbek, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1929.
- Język polski podręcznik do nauki o języku ojczystym (dla klasy V (II) gimnazjalnej). Cz. 1: Znaczenie i życie wyrazów* / Zenon Klemensiewicz, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1929.
- Nasze czytanki dla szóstego roku szkolnego szkół powszechnych* / Jan Żebrok, Wyd. 2 popr., Bytom: Nakładem Spółki Wydawniczej „Katolik”, 1929.
- Elementarz i pierwsza książka do czytania. Podręcznik przeznaczony na pierwszy i drugi oddział szkoły powszechnej* / Karol Buzek, Jerzy Kubisz, Wyd. 2 popr., Bytom: Nakładem Spółki Wydawniczej „Katolik”, 1929.
- Nasze czytanki dla trzeciego roku szkolnego szkół powszechnych* / Jan Żebrok, Wyd. 2 popr., Bytom: Nakładem Spółki Wydawniczej „Katolik”, 1930.
- Nasze czytanki dla piątego roku szkolnego szkół powszechnych* / Jan Żebrok, Wyd. 2 popr., Bytom: Nakładem Spółki Wydawniczej „Katolik”, 1930.
- Nasze czytanki dla czwartego roku szkolnego szkół powszechnych* / Jan Żebrok, Wyd. 4, Bytom: Nakładem Spółki Wydawniczej „Katolik”, 1931.
- Czytanki polskie na klasę drugą gimnazjum* / Stanisław Tync, Józef Gołąbek, Wyd. 2, Lwów, Warszawa: Książnica – Atlas, 1931.
- Będziem Polakami. Drugi rok nauki języka polskiego w szkołach średnich ogólnokształcących* / Juljusz Balicki i Stanisław Maykowski, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1931.
- Między dawnymi a nowymi laty: czytania dla I klasy gimnazjów* / Henryk Gaertner i Stanisław Łempicki, Lwów: K.S. Jakubowski, 1933.
- Pogadanki o języku polskim: z obrazkami. Cz. 1: Dla I i II klasy szkoły powszechnej* / Zenon Klemensiewicz, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1933.

- Język polski: ćwiczenia i pogadanki gramatyczne dla V klasy szkoły powszechnej* / Zenon Klemensiewicz, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1933.
- Nauka języka polskiego dla szkół ludowych. Cz. 1 (dla 2–4 roku szkolnego)* / Franciszek Jeżowicz, Frysztat: Drukiem Ludowej Drukarni Sembol i ska, 1934.
- Dawniej i dziś: wypisy polskie dla I klasy gimnazjalnej* / Franciszek Bielak i Jan St. Bystroń, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1934.
- Mowa polska: podręcznik do ćwiczeń językowych dla klasy V szkoły powszechnej* / Henryk Gaertner, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1934.
- Język polski: ćwiczenia i pogadanki gramatyczne dla VI klasy szkół powszechnych* / Zenon Klemensiewicz, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1934.
- Okno na świat: szósty rok nauki języka polskiego w szkołach powszechnych* / Juljusz Balicki i Stanisław Maykowski, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1934.
- Mówią wieki. Cz. 3: Trzeci rok nauki języka polskiego w gimnazjach* / Juljusz Balicki i Stanisław Maykowski, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1935.
- Niesiemy plon. Siódmy rok nauki języka polskiego w szkołach powszechnych* / Juljusz Balicki i Stanisław Maykowski, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1935.
- Mówią wieki. Cz. 3: Trzeci rok nauki języka polskiego w gimnazjach* / Juljusz Balicki i Stanisław Maykowski, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1935.
- Piękna nasza Polska cała: czytanki polskie dla V klasy szkoły powszechnej* / Stanisław Tync, Józef Gołąbek, Z. Nowakowski, Wyd. 2, Lwów, Warszawa: Książnica – Atlas, 1935.
- Czytanka polska dla czwartej klasy szkół powszechnych* / Helena Grotowska, Marja Gutry, Zofja Klingero-wa, Lwów–Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1935.
- Książka do czytania dla szkół ludowych. Wydanie w trzech częściach. Cz. 1* / P. Myrdacz, F. Rojek, F. Ryba, Frysztat: Nakładem i drukiem Ludowej Drukarni, 1935.
- Mówią wieki. Cz. 4: Czwarty rok nauki języka polskiego w gimnazjach* / Juljusz Balicki i Stanisław Maykowski, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1936.
- Język polski: ćwiczenia i pogadanki gramatyczne dla VI klasy szkoły powszechnej drugiego stopnia. Kurs A* / Zenon Klemensiewicz, Lwów, Warszawa: Książnica – Atlas, 1936.
- Czytanka VI: dla szkół powszechnych II stopnia. Kurs A* / Józef Zaremba, Gustaw Morcinek, Lwów: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1936.
- Czytanka VI: dla szkół powszechnych II stopnia. Kurs B* / Józef Zaremba, Gustaw Morcinek, Lwów: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1937.
- Piękna nasza Polska cała: czytanki polskie dla V klasy szkoły powszechnej* / Stanisław Tync, Józef Gołąbek, Z. Nowakowski, Lwów, Warszawa: Książnica – Atlas, 1937.
- Książka polska na klasę I gimnazjalną* / Ludwika Kolczyńska, Emanuel Łoziński, Lwów: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1937.
- Budujemy miłąj ojczyźnie dom: czytanka dla VII klasy szkół powszechnych* / Józef Zaremba, Gustaw Morcinek, Lwów: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1937.

- Język polski: ćwiczenia i pogadanki gramatyczne dla VI klasy szkoły powszechnej drugiego stopnia. Kurs B / Zenon Klemensiewicz, Lwów, Warszawa: Książnica – Atlas, 1937.*
- Po szerokim świecie: czytanki polskie dla VI kl. szkół powszechnych III stopnia / S. Tync, J. Gołąbek i Z. Nowakowski, Lwów, Warszawa: Książnica – Atlas, 1937.*
- Pięknie być człowiekiem. Czytanka dla szóstej klasy szkoły powszechnej III stopnia / Józef Zaremba, Jerzy Ostrowski, Lwów: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1938.*
- U progu Polski: czytanka polska dla IV klasy szkoły powszechnej / Stanisław Tync, Józef Gołąbek i Julja Duszyńska, Lwów, Warszawa: Książnica – Atlas, 1938.*
- Ogniwa: podręcznik do nauki języka polskiego dla I kl. szkół zawodowych i doksztalających męskich i żeńskich / W. Stabryła i E. Zamorski, Lwów–Warszawa: Książnica – Atlas, 1939.*
- Z pracy ducha: podręcznik do nauki języka polskiego dla II klasy gimnazjów ogólnokształcących / Julian Krzyżanowski i Juliusz Saloni, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1939.*
- Światło w chacie: podręcznik do nauki języka polskiego dla IV klasy szkół powszechnych 1 stopnia: kurs A / Jadwiga Dańcewiczowa, Benedykt Kubski, Stanisław Maykowski, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1939.*
- Zarys literatury polskiej: dla klasy XI: wraz z antologią poezji i publicystyki. Cz. 2: 1918–1950 / Ewa Korzeniewska, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1952.*
- Historia literatury polskiej dla klasy X. Cz. 1: Romantyzm / Kazimierz Wyka, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1952.*
- Historia literatury polskiej 1918–1955: materiały do nauczania dla klasy XI. Z. 1, [Cz.] 2: Antologia / Ryszard Matuszewski, Wyd. 2, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1955.*
- Czytanki śląskie dla klasy VII: materiały regionalne dla szkół ogólnokształcących województwa katowickiego, opolskiego i wrocławskiego, Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 1959.*
- Czytanki śląskie dla klasy V: materiały regionalne dla szkół ogólnokształcących województwa katowickiego, opolskiego i wrocławskiego / Red. Józef Górdziołek, Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 1960.*
- Czytanki śląskie dla klasy VI: materiały regionalne dla szkół ogólnokształcących województwa katowickiego, opolskiego i wrocławskiego, Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 1960.*
- Czytanki śląskie dla klasy V i VI: materiały regionalne dla szkół ogólnokształcących województwa katowickiego, opolskiego i wrocławskiego / red. Maria Subaczowa, Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 1961.*
- Dalekie i bliskie: wypisy z literatury polskiej dla klasy I II szkół przysposobienia rolniczego / oprac. Halina Górna, Wyd. 3, Warszawa: Państwowe Zakłady Szkolnictwa Zawodowego, 1965.*
- Język polski dla klasy IV: ćwiczenia gramatyczne i stylistyczne / Anna Kowalczevska, Zofia Mórawska, Wyd. 18, Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, [1976].*

Matematyka

- Zasady geometryi / wyłożone przez Clairaut; [tł. przez St. Przysiańskiego], Warszawa: Drukarnia Gazyety Codziennej, 1856.*

- Elementarny wykład matematyki. Cz. 3: Geometryja, planimetryja i stereometryja / przez Jana Kantego Steczkowskiego., Kraków: Drukarnia C.K. Uniwersytetu, 1858.*
- Algebra, decyzją Wielmożnego Ministra Oświecenia Narodowego przepisana do użytku w szkołach okręgu naukowego warszawskiego, i nakładem tego okręgu wydana. Cz. 1 na klasę IV obejmująca wiadomości wstępne: dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie ilości algebraicznych: wykład równań stopnia pierwszego z jedną lub więcej niewiadomymi; wykład nierówności i rozdział dodatkowy z zagadnieniami dla wprawy / [Feliks Beneveni], Warszawa: Drukarnia Gazety Codziennej, 1859.*
- Logika / W. Stanley Jevons; z oryg. ang. przeł. Cz. Znamierowski, Wyd. 2 popr., Warszawa: Trzaska, Evert i Michalski, 1922.*
- Zarys logiki dla klas wyższych szkół średnich ze szczególnem uwzględnieniem seminarjów nauczycielskich / Kazimierz Sośnicki, Lwów–Warszawa: Książnica Polska Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, 1923.*
- Książka rachunkowa dla 2 klasy szkół wydziałowych / Leon Molenda, Praga: Państwowe Wydawnictwo, 1927.*
- Trzecia książka rachunkowa dla szkół ludowych. Czwartý i piąty rok szkolny / Jan Kozák i Jan Roček; na język polski przetłumaczył Karol Sikora, Wyd. 2, Praga: Państwowe Wydawnictwo, 1932.*

Historia

- Historia powszechna na klasy wyższe szkół średnich. T. 1: Historia starożytna / Wincenty Zakrzewski, Wyd. 5, Kraków: Gł. Skład w Księgarni G. Gebethnera i Spółki, 1906.*
- Historia powszechna na klasy wyższe szkół średnich. T. 1: Historia starożytna / Wincenty Zakrzewski, Wyd. 6, Kraków: Gł. Skład w Księgarni G. Gebethnera i Spółki, 1909.*
- Historia powszechna na klasy wyższe szkół średnich. T. 2: Historia wieków średnich / Wincenty Zakrzewski, Wyd. 6, Kraków, Warszawa: Gł. Skład w Księgarni G. Gebethnera i Spółki, 1913.*
- Obrazki z dziejów ojczystych i powszechnych z szczególnym uwzględnieniem dziejów kultury. Podręcznik do użytku w szkołach ludowych i wydziałowych / Paweł Bobek, Cieszyn: Nakładem „wzajemnej Pomocy” Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego w Cieszynie, 1913.*
- Nauka o Polsce współczesnej / Konrad Chmielewski, Lwów: Nakładem K.S. Jakubowskiego, 1920.*
- Dzieje powszechne w zarysie: podręcznik do nauki historii na stopniu wyższym szkół średnich. Cz. 3: Dzieje nowożytne / Adam Szelągowski, Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta, 1920.*
- Wypisy do nauki historii średniowiecznej: dla klas wyższych szkół średnich / Czesław Nanke, Lwów–Warszawa: Książnica Polska Towarzystw Nauczycieli Szkół Wyższych, 1923.*
- Historja Polski w najważniejszych datach i streszczeniach od czasów najdawniejszych aż do najnowszych: jako repetytorjum do użytku szkolnego i podręcznego / oprac. Jan Galicz, Cieszyn: nakładem własnym. Odbito czcionkami drukarni P. Mitręgi, 1925.*
- Elementarna nauka historii ojczystej i powszechnej: szkice lekcji do użytku nauczycieli szkół powszechnych. Cz. 1 / Paweł Bobek, Wyd. 2 zm. i uzupeł., Cieszyn: nakładem Księgarni Kresy, 1925.*
- Życie publiczne, prywatne i umysłowe starożytnych Greków: do użytku młodzieży szkolnej / Franciszek Terlikowski, Wyd. 6, Lwów: nakł. Księgarni Naukowej, 1925.*

- Wypisy do nauki historii nowożytnej. Cz. 1: Od początku w. XVI do pierwszego rozbioru Polski* / Czesław Nanke, Wyd. 2, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas, 1925.
- Historja nowożytna: podręcznik dla klas wyższych szkół średnich. Cz. 2. Z. 2* / Czesław Nanke, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas, 1926.
- Historja nowożytna: podręcznik dla klas wyższych szkół średnich. Cz. 2. Z. 3* / Czesław Nanke, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas, 1926.
- Historja nowożytna: podręcznik dla klas wyższych szkół średnich. Cz. 2: Od pierwszego rozbioru Polski do czasów najnowszych* / Czesław Nanke, Wyd. 2, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas, 1926.
- Dzieje Czechosłowacji dla niższych klas polskich szkół średnich (ze szczególnym uwzględnieniem dziejów Śląska i stosunków czesko-polskich)* / Józef Pešek, oprac. Józef Badura, Praga: Nakładem Profesorskeho nakladatelstvi a knihkupectvi v Praze, společnost s r. o., 1926.
- Historja dla klasy 3 szkół wydziałowych* / Jan Böhm, Praga: Państwowe Wydawnictwo, 1927.
- Wypisy do nauki historii nowożytnej* / Czesław Nanke, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas, 1927.
- Elementarna nauka historii ojczystej i powszechnej: szkice lekcyj do użytku nauczycieli szkół powszechnych. Cz. 2. T. 1* / Paweł Bobek, Cieszyn: Nakładem Drukarni Tow. Domu, 1929.
- Opowiadania z dziejów powszechnych i polskich: dla kl. V szkół powszechnych. Cz. 1: Do czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego* / Włodzimierz Jarosz, Wyd. 6, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, 1930.
- Historja powszechna w najważniejszych datach i streszczeniach od czasów najdawniejszych aż do najnowszych: jako repetytorjum do użytku szkolnego i podręcznego* / oprac. Jan Galicz, Cieszyn: nakładem własnym. Drukarnia „Dziedzictwa”, [1930].
- Obywatel Polski: podręcznik historii dla VII kl. szkoły powszechnej* / Stanisław Gebert, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas, 1936.
- Obrazy z przeszłości i terażniejszości: podręcznik do nauki historii dla IV klasy szkół powszechnych pierwszego stopnia: kurs A* / Władysława Martynowiczówna, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, 1936.
- Opowiadania z przeszłości i terażniejszości Polski: podręcznik do nauki historii dla IV klasy szkół powszechnych pierwszego stopnia: kurs C* / Włodzimierz Jarosz i Tadeusz Pini, Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, 1938.
- Zagadnienia życia współczesnego: podręcznik dla I klasy liceów ogólnokształcących* / Tadeusz Bornholtz, Lwów: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, [1938].
- Historia Polski* / Gryzelda Missalowa, Janina Schoenbrenner, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1951.
- Historia Polski, 1864–1945: materiały do nauczania w klasie XI*, Wyd. 3, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1953.
- Historia Polski, 1864–1918: materiały do nauczania w klasie XI*, Wyd. 4 zm., Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1956.

Geografia

- Geografia dla klasy pierwszej szkół średnich* / Eugeniusz Romer, Wyd. 4, Lwów–Warszawa: nakł. Książnicy Polskiej Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, 1919.
- O ziemi, słońcu, księżycu, gwiazdach i innych ciałach niebieskich czyli o budowie świata, jego początku i końcu: wykład popularny zasad kosmografji i kosmogonji dla samouków za 100-ma rysunkami i portretami* / napisał Maksymilian Heilpern, Wyd. 5 dopełnione i zm., Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa, [1921].
- Geografia Polski dla I klasy gimnazjalnej* / Stanisław Karczewski, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas, 1934.
- Geografia dla liceum pedagogicznego i szkół ogólnokształcących* / Marian Gotkiewicz, Janina Klimaszewska, Roman Reinfuss, Katowice: Związek Nauczycielstwa Polskiego Okr. Śląskiego, 1946.

Muzyka

- Śpiewnik śląski dla szkół ludowych. Cz. 1* / ułożył Karol Hussak, Wiedeń: nakładem wdowy A. Pichlerowej i syna, 1883.
- Śpiewnik szkolny. Cz. 1* / Andrzej Hławiczka, Wiedeń: nakładem cesarsko-królewskiego Wydawnictwa książek szkolnych, 1901.
- Melodye do śpiewnika polskiego*, Cieszyn: nakładem Wzajemnej Pomocy „Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego” na Śląsku, 1909.
- Śpiewnik szkolny. Cz. 3* / Andrzej Hławiczka, Wiedeń: nakładem cesarsko-królewskiego Wydawnictwa książek szkolnych, 1914.
- Śpiewnik szkolny. Cz. 1: Pieśni dla 1, 2 i 3 roku szkolnego* / Karol Hławiczka, Cieszyn: nakładem „Kresów” Składnicy Pomocy Szkolnych w Cieszynie, 1922.
- Śpiewnik szkolny. Cz. 2: Zbiór pieśni dwu- i trzygłosowych dla wyższych klas szkół powszechnych, szkół działowych i niższych klas szkół średnich* / Karol Hławiczka, Cieszyn: Nakładem Księgarni „Kresy”, 1931.
- Śpiewnik szkolny dla szkół ludowych. Cz. 2* / Jan Fiedor, Andrzej Pawlas, Praga: Państwowe Wydawnictwo, 1932.
- Śpiewnik szkolny. Oddział I*, Katowice: Związek Nauczycieli Śpiewu i Muzyki Wojew. Śląskiego w Katowicach, 1936.
- Śpiewnik dla szkół powszechnych z polskim językiem wykładowym w Niemczech*, [Berlin]: nakład i wydawnictwo związku Polskich Towarzystw Szkolnych w Niemczech T.Z., 1936.
- Leć pieśni w dal...: podręcznik nauki śpiewu dla kl. VI szkół powszechnych III stopnia* / Karol Hławiczka, Feliks Rybicki, Stefan Wysocki, Warszawa: nakł. Gebethnera i Wolffa, 1936.
- Leć pieśni w dal...: podręcznik nauki śpiewu dla kl. VI szkół powszechnych III stopnia* / Karol Hławiczka, Feliks Rybicki, Stefan Wysocki, Wyd. 3 niezmienione, Warszawa: nakł. Gebethnera i Wolffa, 1938.
- Moja piosenka: podręcznik śpiewu dla IV klasy szkoły powszechnej* / Karol Hławiczka, Julia Baranowska-Borowa, Katowice: nakładem i drukiem Księgarni i Drukarni Katolickiej Sp. Akc., 1938.

I zanućmy pieśń wesóło...: podręcznik śpiewu dla V klasy szkoły powszechnej / Karol Hławiczka i Waclaw Lachman, Wyd. 3 niezmienione, Warszawa: nakł. Gebethnera i Wolffa, 1938.

Śpiewnik: dla klasy I i II szkoły podstawowej / Halina Lisowska i Adam Suzin, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1951.

Śpiewnik: dla klasy III i IV szkoły podstawowej: podręcznik dla ucznia / Halina Lisowska i Adam Suzin, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1951.

Śpiewnik dla klasy VI i VII, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

Chemia

Chemia dla wyższych klas gimnazjalnych: z licznymi rycinami i jedną tablicą barwną / Bronisław Duchowicz, Lwów: K.S. Jakubowski, 1915.

Chemja szkolna. Cz. 1: Chemja nieorganiczna / Bronisław Duchowicz, Lwów: K.S. Jakubowski, 1925.

Biologia

Poradnik dla samouków. Cz. 1: Matematyka, nauki przyrodnicze / oprac. przez Wł. Biegańskiego [et al.], Wyd. 2 przerobione i uzupełn., Warszawa: Wydawnictwo Stanisława Michalskiego i Aleksandra Heflicha: skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1901.

Wypisy przyrodnicze: dla kl. wstępnej i I gimn. i dla IV oddz. szkół powszechnych / Jadwiga Wodzińska-Matawowska, Lwów–Warszawa: Książnica-Atlas Zjednoczone Zakłady Kartograficzne i Wydawnicze Tow. Naucz. Szkół Średn. i Wyż., 1924.

Na ścieżkach żywej przyrody: szkice biologiczne / Kazimierz Simm, Cieszyn: nakł. Księgarni „Kresy”, 1924.

Łacina

Elementa latina 1: podręcznik języka łacińskiego dla klasy ósmej: preparacje słowniczek / Stanisław Skimina, Wyd. 5, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1955.

Elementa latina 1: podręcznik języka łacińskiego dla klasy ósmej: czytanki / Stanisław Skimina, Wyd. 5, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1955.

Elementa latina 2: podręcznik języka łacińskiego dla klasy dziewiątej: czytanki / Stanisław Skimina, Wyd. 6, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1956.